



№ 29 (2020) стор. 66–71

The National Academy of Fine Arts and Architecture

Ukrainian Academy of Fine Art. Research and Methodology Papers

ISSN 2411–3034

Website: <http://naoma-science.kiev.ua/>

УДК 7.074-027.551(477)»1990/2000»

ORCID ID 0000-0002-2643-0944

ORCID ID 0000-0002-1477-9321

DOI: <https://doi.org/10.33838/naoma.29.2020.66-71>

Ганна Андрес

кандидат історичних наук, доцент

anandres@i.ua

Марія Луцька

студентка II курсу магістратури

факультету теорії та історії мистецтва НАОМА

mariesun7@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПРИВАТНОГО КОЛЕКЦІОНУВАННЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ 1990–2000-х РОКІВ

Анотація. У статті досліджуються особливості приватного колекціонування творів мистецтва у першому десятилітті незалежної України (1990–2000). Досліджені особливості формування приватних та корпоративних зібрань творів образотворчого мистецтва в Україні у зазначений період.

Ключові слова: приватна колекція, фундація, фонд, банківське зібрання, корпоративні колекції, галерея, бенефіціари.

FEATURES OF PRIVATE ART COLLECTING IN UKRAINE IN 1990S–2000S

Hanna Andres, Mariia Lutska

Abstract. The article analyzes private art collecting in 1990s–2000s in Ukraine. It is important to mention that collecting works of art in Ukraine of the time indicated in the article does not have comprehensive coverage. The complexity of the study of this issue is also due to the closeness and limitation of access to private collections. The collapse of the USSR, the transition from a totalitarian regime to democracy and the establishment of a market economy in Ukraine contributed to the formation and creation of private collections of artistic works. At this time, three main branches of non-state collecting begin to form: private collections, corporate collections of institutions (banks, insurance companies) and foundations. In the early 1990s the practice of collecting works by banks came to Ukraine from the West. Ukrincombank, Southern Bank, Gradobank, etc. were involved in that work. The interest of private individuals in forming their own collections also begins with Ukraine's acquisition of Independence, but gains momentum in the early 2000s. The art collections were represented by E. Dymshyts, L. Berezniysky, A. Adamovsky, I. Voronov, V. Pinchuk and others. One of the most important collections began to be initiated by Boris and Tatiana Hrynyov family of in 1996. Their idea of the collection arose from the concept of Kharkiv artists. In the circle of their interests — the art of Soviet nonconformists and Ukrainian contemporary art. Foundations of art appeared in Ukraine after the proclamation of Independence in 1991. These are non-governmental and non-profit organizations, established by private or corporate entities. Important foundations in Ukraine, that have their own collections of art, are Soviart, Alexander Feldman Foundation, Stedley Art Foundation etc. The collections of the 1990s and 2000s are very important for the history of Ukrainian art and collecting. The collectors of this period have played a key role in preserving the artistic heritage of Independent Ukraine.

Keywords: private collection, foundation, fund, bank collection, corporate collections, gallery, beneficiary.

Постановка проблеми. Приватні зібрання є важливою складовою мистецької системи; твори з недержавних колекцій доповнюють та інколи навіть заповнюють прогалини вітчизняної історії мистецтва. Теоретичному осмисленню культурно-історичних і репрезентативних аспектів діяльності приватних колекціонерів останні десятиліття було присвячено небагато уваги. Це пояснюється, передусім, закритістю приватних зібрань. Але з кожним роком все більше колекціонерів починають свідомо експонувати твори. Завдяки взаємодії приватних колекціонерів і фондів відбувається формування системи підтримки й розвитку мистецтва. Твори мистецтва, які до цього часу були невідомі чи маловідомі глядачеві, стають доступними для широкого загалу та вводяться до наукового обігу. Однак варто зауважити, що приватне мистецьке колекціонування періоду Незалежності в Україні є явищем, яке досі не отримало ґрунтовного та комплексного осмислення й аналізу.

Мета статті — окреслення особливостей формування приватного мистецького колекціонування в період 1990–2000-х років в Україні, а також спроба виокремити напрямки недержавного колекціонування, започатковані й установлені в мистецькому середовищі України.

Актуальність дослідження. Вивченню вітчизняного приватного колекціонування 1990–2000-х років як явища не приділялося належної уваги, що визначає актуальність даної статті. До того ж, дослідження цього питання вимагає чимало зусиль через закритість й обмеження доступу до приватних зібрань.

Зв'язок авторського доробку з важливими науковими та практичними завданнями. Робота виконана в рамках магістерського дослідження за темою, заявленою на кафедрі теорії та історії мистецтва НАОМА.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформацію про історію розвитку та становлення приватного колекціонування в незалежній Україні знаходимо в наукових публікаціях дослідників лише фрагментарно. До даної теми часто у власних статтях та під час інтерв'ю з колекціонерами звертається головний редактор журналу «Антиквар» Г. Шерман, яка вивчає як самé явище збиральництва, так і його український контекст. Артдилер І. Абрамович

окреслює основні тенденції розвитку приватного колекціонування в Україні упродовж 1991–2018 рр., а також називає імена основних колекціонерів сучасності. Дослідник Б. Платонов у своїй праці описав напрямки колекціонування та принципи збиральництва культурних цінностей в Україні і світі. Мистецтвознавець С. Побожій акцентує увагу на формуванні колекцій банківськими установами та слушно зауважує, що колекціонування може виступати «як нова форма комунікації, де головним інформаційним каналом виступає мистецьке зібрання» (275). Частково заторкує тему колекціонування в незалежній Україні мистецтвознавець Л. Смирна.

Новизна наукового дослідження. У статті було подальшого розвитку вивчення явища та конкретизація напрямків приватного колекціонування в Україні 1990–2000-х років, що справило значний вплив на формування культурного простору та артринку у визначений період.

Методологічне значення дослідження полягає в подальшому використанні даних щодо приватного мистецького колекціонування в Україні, отриманих шляхом аналізу, систематизації, узагальнення та порівняння.

Виклад основного матеріалу. Культура колекціонування творів мистецтва на теренах України йде з давніх-давен. У часи існування Радянського Союзу збирати колекцію творів мистецтва можна було лише напівлегально, оскільки політичні, економічні та соціокультурні умови перешкоджали цьому процесові. Розпад Радянського Союзу, перехід від тоталітарного режиму до демократії та становлення ринкової економіки в Україні сприяли формуванню і створенню недержавних зібрань художніх творів.

У першому десятилітті незалежності в Україні послідовно зароджувався процес легалізації приватного колекціонування. На культурній мапі країни з'являються приватні мистецькі галереї. Зазвичай, їх організовують у великих містах, де активно вирує художнє життя, зокрема, у Києві, Харкові, Одесі та Львові. Одними з перших були засновані галереї «Триптих», «Тарас», «L'art», «Інко-Арт», «Морська галерея», «Арт-Суми» тощо. Визначне місце належало львівській галереї «Дзига». За твердженням Л. Смирної, зібрання «Дзиги» є одним з найбільших зібрань неформального та сучасного

мистецтва на теренах Західної України (331). У 2000-х роках важливу роль в мистецькому житті Києва відіграє галерея «Ательє Карась» (зараз «Карась Галерея»), якій вдалося не тільки зібрати чимало творів сучасного українського мистецтва, але й систематизувати колекцію за темами і хронологією (Смирна 332). Отже, з часу Незалежності у галереях було накопичено багато творів українського мистецтва, і таким чином власники галерей стали бенефіціарами колекцій.

З 1990-х років в Україні розпочинають свою роботу антикварні салони й аукціонні будинки. У 1994 році відкритий перший аукціон «Антик-Центр». Пізніше, у 2004 — «Золотий перетин», у 2007 — «Корнерс», а в 2008 — «Дукат» тощо. Незважаючи на те, що установи розпочали свою діяльність у зазначені роки, накопичення творів мистецтва здебільшого припадає на 1990-ті роки. Варто зауважити, що окрім комерційної діяльності, аукціони також збирають власні колекції творів. Так, аукціонний дім «Золотий перетин» зібрав колекцію радянського й сучасного українського мистецтва. Окрім цього, фахівці «Золотого перетину» надають консультативні послуги щодо колекцій — вони оформили до 200 приватних колекцій різних напрямків, від класичного українського і російського мистецтва до сучасного (Сандуляк, bit.ua).

У 1990-ті роки в Україні поширюється практика колекціонування творів банківськими установами. Зауважимо, що в цей час у країні відбувалося активне формування капіталу. Банкіри створювали колекції не лише заради інвестицій, а й також для престижу банку на міжнародній арені (Шерман 22).

Отже, приватне колекціонування набуває функції статусу. Ґрунтовне зібрання з певним профілем дозволить потрапити до необхідних вищих кіл еліти. Так, власні зібрання мали: «Укрінкомбанк», банк «Аваль» (сьогодні «Райффайзен Банк Аваль»), «Брокбізнесбанк», банк «Південний», «ПУМБ» та «Градобанк». Особливо великою та значною корпоративною мистецькою колекцією музейного рівня володів «Градобанк», процес збирання в якому тривав з 1991 до 1995 року. В колекції нараховувалося 785 творів, серед яких полотна як українських (О. Богомазова, Т. Шевченка, А. Савадова,

О. Тістола, В. Цаголова, О. Ройтбурда, Т. Сільваші та А. Криволапа), так і закордонних митців (О. Ренуара, Е. Дега, В. Кандинського, П. Пікассо, С. Далі) (Абрамович 200). Окрім зібрання, «Градобанк» частково фінансував мистецькі проекти, зокрема, велику виставку українського мистецтва в Тулузі у 1993 році. У 1996 році на «Градобанк» був накладений арешт і його колекцію передано до фондів НХМУ. Збірку для «Градобанку» й «ПУМБ», а також страхової компанії «Омета-Інстер» сформував колекціонер, кандидат мистецтвознавства Е. Димшиц. Мистецька колекція «Градобанку» й зараз слугує прикладом якісної та ретельно зібраної корпоративної колекції в Україні (Глеба, Your art).

Із набуттям Україною незалежності у приватних осіб також з'являється зацікавлення і можливість у формуванні своїх особистих зібрань. Так, власниками приватних колекцій стали Е. Димшиц, Л. Березницька, А. Супруненко, П. Багрій, О. Козловська, Б. Ложкін, В. Тігіпко, Ю. Комельков, Г. Козуб та інші. Зокрема, у приватній колекції Ю. Когутяка є 15 робіт О. Ройтбурда, а також твори М. Мамсікова, В. Ралко, А. Савадова, А. Криволапа, Р. Мініна та інших митців. За даними журналу Forbes, цікаве зібрання — приблизно 120 робіт — зберігається у фінансиста В. Нілова. До збірки входять живописні твори А. Криволапа (понад 20 картин), О. Ройтбурда, І. Гусєва, М. Деяка, М. Демця, В. Дейсуна, М. Мамсікова та інших («Кроме Пинчука: топ-30 украинских коллекционеров», Forbes).

Дослідник українського колекціонування Б. Платонов наводить дані, що

90% колекціонерів в Україні обрали закритий спосіб збирання. Основні напрямки — ікони, скульптура, нумізматики, книги, філокартія, філателія, фарфор, але в лідерах — живопис (96).

Тому в Україні відсутня інформація про кількість колекцій та їхній склад.

Зібрання мистецтвознавця й куратора приватних колекцій Е. Димшица започатковане у другій половині 1990-х — початку 2000-х років. Серед робіт є твори О. Богомазова, М. Глушенка, Р. Сельського, К. Малевича та інших митців.

Цікавою, на нашу думку, є колекція родини Бориса й Тетяни Гриньових, заснована у 1996 році. Їхня ідея колекціонування виникла з концепту харківських митців, хоча власне розпочинали збирати вони з антикваріату. Б. Гриньов пояснює, що після розпаду Радянського Союзу мистецтво стало незатребуваним і, що важливо, доступним для придбання (Колекція для людей, Grynyov Art Foundation). Зацікавлення Гриньових викликало мистецтво радянських нонконформістів та українське сучасне мистецтво. За понад два десятиліття їхня родина систематично збирала колекцію, що демонструє українське мистецтво другої половини ХХ — початку ХХІ ст. Одне з головних правил їхнього колекціонування є публічність колекції та її освітня складова. До збірки входять твори С. Святченка, В. Сая, С. Волязловського, Р. Мініна, І. Тартаковського, Т. Яблонської, Ф. Юр'єва, О. Заливахи та інших (Колекція для людей, Grynyov Art Foundation).

В окреслений нами період в Україні з'являються фонди мистецтва чи фундації — неурядові неприбуткові організації, засновані приватними чи юридичними особами. Зазвичай, установи створюються на основі добровільних майнових внесків і мають на меті соціальні, благодійні, культурні цілі тощо.

Першим фондом сучасного мистецтва, що з'явився на території України у 1987 році, був «Soviart». Спочатку, з юридичної точки зору, «Soviart» був кооперативом, у 1989 році став малим підприємством, а з 1991 року — корпорацією та громадською організацією. Мета фундації — підтримка молодих митців, а також демонстрація українського мистецтва не лише в Україні, а й поза її межами. Фондом зібрано колекцію художніх творів, засновано власну галерею, налагоджено випуск журналу «Галерея». Першим міжнародним проектом у 1988 році була «Перша радянсько-американська виставка», продемонстрована не лише у Києві, а й у Москві, Тбілісі та Техасі (США). Учасниками проекту були визначні українські митці, серед яких О. Ройтбурд, П. Керестей, К. Реунов, О. Тістол, О. Гнилицький та інші (Малих, Korydor).

У 1989 році «Soviart» організовує у Києві, Мюнхені та Оденсе (Данія) виставку «21 погляд». Одним з найважливіших проектів фонду

було проведення виставки «Українське мал-артство» 1960–1980 рр. Три покоління українського живопису», яка також спочатку була продемонстрована у Києві, далі — в Німеччині й Данії. Успішний досвід «Soviart» дав поштовх до створення наступних інституцій сучасного мистецтва в Україні.

Відомим фондом на території України став Центр сучасного мистецтва Дж. Сороса, заснований 1993 року в Києві, що став частиною міжнародної мережі діяльності Дж. Сороса (CSM/Фундація Центр Сучасного Мистецтва). Місія Центру — підтримка і розвиток українського сучасного мистецтва. Організація, що діяла на засадах благодійності, фінансувала мистецькі проекти, участь митців у міжнародних виставках, розповсюдження як українських, так і міжнародних видань з питань теорії та практики сучасного мистецтва. Також Центром була запроваджена система грантів, спрямована на підтримку виставок і проектів, створених українськими кураторами. Центр сучасного мистецтва Дж. Сороса проіснував у Києві до 2008 року, після чого його справу продовжила фундація «Центр сучасного мистецтва». Одні з найяскравіших прикладів таких установ в Україні — це «Арт-фонд Ігоря Воронова», Stedley Art Foundation, «Фонд Олександра Фельдмана», F.A.C.E. Foundation та інші.

У 2006 році було створено інституцію, котра якнайбільше вплинула на художню ситуацію в країні — «PinchukArtCentre». Це приватний центр сучасного мистецтва, започаткований фондом Віктора Пінчука. Чималу роль відіграло заснування премії для молодих художників (до 35 років): для українських митців — Pinchuk ArtPrize (2009), для міжнародних — Future GenerationArtPrize (2010). На запрошення інституції в центрі були проведені виставки відомих міжнародних митців — Д. Герста, А. Капура, Т. Мураками та інших, чия творчість надихала сучасних українських художників. Відкривши двері для актуальних художніх практик, «Pinchuk ArtCentre» розпочав збирання власної колекції сучасного українського мистецтва, яка нараховує понад 300 творів та охоплює період з 1980-х років і до сьогодні. У зібранні артцентру зберігаються роботи С. Браткова, О. Гнилицького, Б. Михайлова, А. Савадова, О. Тістола, В. Ца-

голова, О. Ройтбурда та інших («Виктор Пинчук дал крышу «Новому пространству», Delo.ua).

Висновки. Отже, зі здобуттям Україною незалежності починає активно розвиватися приватне колекціонування. Саме в цей час формуються три основні гілки недержавного колекціонування: приватні колекції, корпоративні зібрання установ (банків, страхових компаній) та фундації. Кожен з цих напрямків вже сьогодні формує український культурний простір та артринок. Приватні зібрання 1990–2000-х років мають велике значення для історії українського мистецтва, адже саме колекціонери своїм інтересом до культури зберегли мистецькі твори на теренах України. Поступово формується традиція експонування робіт з колекцій на території держави та поза її межами, що не лише дає змогу дослідникам ввести маловідомі або невідомі твори до наукового обігу, а й під-

носить рівень держави, формуючи її позитивний міжнародний імідж. Також, збірки колекціонерів зазначеного десятиліття часом доповнюють чи взагалі заповнюють білі плями в історії українського мистецтва.

Перспективи використання результатів дослідження. Проведене дослідження не вичерпує всієї проблеми історії колекціонування творів образотворчого мистецтва в Україні. Результати дослідження можуть бути використані у наукових студіях та лекційних курсах з історії культури, історії колекціонування, музеєзнавства тощо. Дані, отримані в результаті дослідження, можуть стати відправною точкою для подальших досліджень історії колекціонування в незалежній Україні, основою для вивчення історії формування приватних та корпоративних колекцій, а також джерелом інформації для ознайомлення з діяльністю фундацій на території України.

Цитовані праці

- Абрамович, Ігор. «Сучасне українське мистецтво та колекціонування впродовж 1991–2018 років». *Мистецтвознавство України* 18 (2018): 198–203. Друк.
- Виктор Пинчук дал крышу «Новому пространству». *Delo.ua*. 01 Січн. 2007. Веб. 27 Квіт. 2020. <<https://delo.ua/lifestyle/viktor-pinchuk-dal-kryshu-novo-10274/>>
- Глеба, Галина. «Едуард Димшиц: Нічого для мене не є аргументом, якщо з'явилися помітні маркери підробки». *Your art*. 23 Квіт. 2020. Веб. 26 Квіт. 2020. <<https://supportyourart.com/conversations/eduard-dymshits>>
- Кім, Вікторія. «Кроме Пинчука: топ-30 українських колекціонерів». *Forbes*. 2015. Веб. 17 Лист. 2019. <<http://forbes.net.ua/magazine/forbes/1397359-krome-pinchuka-top-30-ukrainskih-kollekcionerov#3>>
- Колекція для людей. *Grynyov Art Foundation*. Веб. 17 Квіт. 2020. <<http://grynyov.art/>>
- Малих, Ксенія. «Виктор Хаматов: Американці приїхали на виставку с очистителями воды и воздуха». *Korydor*. 2018. Веб. 17 Квіт. 2020. <<http://www.korydor.in.ua/ua/voices/viktor-hamатов-soviart-history-2.html>>
- Платонов, Борис. *Колекціонування культурних цінностей: Курс лекцій*. Київ: НАККіМ, 2016. Друк.
- Побожій, Сергій. «Приватні колекції як соціокультурний феномен». *Сучасна картина світу: природа, суспільство, людина : Зб. наук. пр.* (2008): 274–278. Друк.
- Про CSM. *CSM/Фундація Центр Сучасного Мистецтва*. Веб. 17. Квіт. 2020. <http://csmart.org.ua/about/>
- Сандуляк, Аліна. «Сооснователь аукционного дома «Золотое сечение» Алексей Василенко: Искусство стоит столько, сколько за него готовы заплатить». *Vit.ua*. 29 Лип. 2014. Веб. 26 Квіт. 2020. <<https://bit.ua/2014/07/vasilenko-art/>>
- Смирна, Леся. *Український мистецький нонконформізм як соціокультурний феномен ХХ століття*. Дис. Ін-т проблем сучас. мистецтва України. 2018. Київ. Друк.
- Шерман, Анна. «Выигрывает тот, кто смотрит вперед». *Антиквар* 11 (2011): 20–27. Друк.

References

- Abramovych, Igor. «Suchasne ukrajyns'ke my'stecztvo ta kolekcionuvannya vprodovzh 1991–2018 rokiv». *My'stecztvoznnavstvo Ukrayiny*. 18 (2018): 198–203. Друк.

- Viktor Pinchuk dal kryshu «Novomu prostranstvu». *Delo.ua*. 01 Sichn. 2007. Web. 27 Kvit. 2020. <<https://delo.ua/lifestyle/viktor-pinchuk-dal-kryshu-novo-10274/>>.
- Ghleba, Ghalyna. «Eduard Dymshyc: «Nichogho dlja mene ne je arghumentom, jakshho z'javylysja pomitni markery pidrobky». *Your art*. 23 Kvit. 2020. Web. 26 Kvit. 2020. <<https://supportyourart.com/conversations/eduard-dymshits>>
- Kim, Viktoriya. «Krome Pinchuka: top-30 ukrainskikh kolleksiionerov». *Forbes*, 2015. Web. 17 Lyst. 2019. <http://forbes.net.ua/magazine/forbes/1397359-krome-pinchuka-top-30-ukrainskih-kollekcionerov#3>
- Kolektsiia dlja liudei. *Grynyov Art Foundation*. Web. 17 Kvit. 2020. <<http://grynyov.art/>>
- Malikh, Kseniya. «Viktor Khamatov: «Amerikantsy priekhali na vystavku s ochistitelyami vody i vozdukhа». *Korydor*, 2018. Web. 17 Kvit. 2020. <<http://www.korydor.in.ua/ua/voices/viktor-hamatov-soviart-history-2.html>>
- Platonov, Borys. *Kolekcionuvannja kuljturnykh cinnostej: Kurs lekcij*. K.: NAKKiM, 2016. Druk.
- Pobozhij, Serghij. «Pryvatni kolekciji jak sociokuljturnyj fenomen». *Suchasna kartyna svitu: pryroda, suspiljstvo, ljudyна: Zb. nauk. pr.* (2008): 274 — 278. Druk.
- Pro CSM. CSM/Fundacija Centr Suchasnogho Mystectva. Web. 17. Kvit. 2020. <<http://csmart.org.ua/about/>>
- Sanduljak, Alina. «Soosnovatel auktsionnogo doma «Zolotoe sechenie» Aleksey Vasilenko: «Iskusstvo stoit stolko, skolko za nego gotovy zaplatit». *Bit.ua*. 29 Lip. 2014. Web. 26 Kvit. 2020. <<https://bit.ua/2014/07/vasilenko-art/>>
- Smyrna, Lesja. *Ukrajinsjkyj mystecjkyj nonkonformizm jak sociokuljturnyj fenomen XX stolittja*. Dys. In-t problem suchas. mystetstva Ukrainy. 2018. Kyjiv. Druk.
- Sherman, Anna. «Vyigryvaet tot, kto smotrit vpered». *Antikvar*. 11 (2011): 20–27. Druk.

Подано до редакції 12.05.2020

Рецензенти:

Ключко Ю. М. — кандидат педагогічних наук, доцент;

Мазур В. П. — кандидат мистецтвознавства, доцент.